

૫૨૦૬

સર ગુઝરાત

યાને

અહવાલે-ઊમર

મુલ્લા દોપીયાઝા.

ઉરદુ ઝમાન-ગુજરાતી હરકુંમેં.

રાકમ-આસમ.

કા. ઇ. કા. મ. પોરખંદરી.

હુકમસે.

.માલકાને મેતઅએ ફતહુલ કરીમકે.

અંઅઈ.

શાખે ફતહુલકરીમ પરસેમેં છાપો ગઈ.

સને ૧૩૦૮—હીજરી.

સર ગુઝશત.

યાને

તવારીખે-મુદલા દોપીયાંઝા.

ફાંઈ.

બહોત લોગ અયસે થે જનકા હમેંશા,
મુશય્યન બદન થા મોઅત્તર કફન થા ;
બે કબરે-કોહન ઉનકી ખોદી ! તો દેખા,
ન તારે-કફન થા ! ન અકુમ્મિ-બદન થા.

મુદલા દો-પીયાઝાંકાં નસબનામા
ઔર ઊસકે ઉમરકા અહવાલ.

“મુદલા-દોપીયાઝા” ઇસ નામકે રેહનેકા સબખ હમ
આગે બયાન કરેંગે ; યહાં ફક્ત ઇસકી પૈદાયશ ઔર કુછ
મુખતસર તૌરપર ઊસકે ઉમરકી—તફસીલ બે જુદી—મુદા
કીતાબુસે હમેં મીલસકી, લીખતે હૈ. યે તો ઝાહીર હૈ કે
મુદલા ! કોઇ બડા ઇજઝતવાલા ઔર સાહેબે—હુકુમત આ

દમી નથા કે જસકા ઝીકર કીસી મોઅતખર—તારીખમેં લીખા જાતા. અગરચે મશહુર ચે હૈ કે મુટલા દો—પીયાઝા ! જલામુદીન—અકબર બાદશાહ હીંદુસતાનકા વઝીર—આઝમ થા, લૈકીન ચે ખાત ખીલકુલ ઝૂઠી હૈ ; હમેં આજતક ચે ખાત કીસી કીતાબસે આખીત નહીં હુધ. હરચંદકે બઅઝલ તાફુકી છોટી—છોટી કીતાબુમેંલી યહી લીખા હૈ કે મુટલા વઝીર—આઝમ થા, લૈકીન અબતક કીસીને ચે ખાત સહીહ-તૌરપર પાઝે—મુખુતપર નહીં પોહંચાઈ કે હમ ચે ખાત (મુલ્લાકે-વઝીર આઝમ હોનેકા) ફલાન-તારીખકે હવાલેસે લીખતે હૈ. ઇસમેં શક નહીં કે મુટલા ! આબરદાર, હોશયાર, હાઝીર-જામ, ઝૈયાર ઝહીન (ચાલાક-અકલમંદ) શખ્સ થા. ઝૈયાર ચે ખાત ઇતની કાબીલ ખયાલ ખીંચનેકે નહીં, ખુદ ઉસકે હાલાતે-ઉમર હમારે ઇસ દઅવેકો સન્ન્યા કરનેકે લીઝે કાફી હું.

મુટલા ! શેહર—તામ્કમેં જો અરખમેં ઝોક મશહુર શેહર હૈ પૈઠાહુવા. ઉરકે બાપકા નામ “અબુલ-મહાસન ખીન અબુલ-મકારમ” હૈ. અબુલ-મકારમ શેખ-સીદીકી થા. ચે શખ્સ તાયફકે આબરદારસે હૈ, બલકે તાયફકે અત

રાફ (આજુ-બાજુ) મેં હરએક ઉસકો સાહેબે-દોલત હોને કે સખખસે હર શખ્સ ઈઝઝતકી નીગાહમે દખતાથા.

અબુલ-મહાસનકી (મુલ્લાકે બાપકી) ઊસવકત નવખર સકી ઊમરખીકે ઉસકે બાપ અબુલ-મકારમકી વક્તિ હો ગઈ. ઉસકે બચ્ચદ અબુલ-મહાસનકો કેહા અયસા મુરખી નહીં રહા કે જે ઊસકે માલો-અસખાબ, રૂપ્યા-પૈસા ! ઐર કુલ મીલકત વગૈરાકા પુરા પુરા બદોબસ્ત કરતા. તનહા ઊસકી એક—માં થી જે રંડાનેકી—હાલતમે માલ—મીલકત વગૈરાકા બદોબસ્ત ઐર અપને બચ્ચેકી પરવ રશ કયા કરતીથી. જહાંતક હોસઈ બદોબસ્ત કરતી રહી, ફીરલી આખરકો તો ઐરતહીથી, મરદુકી બાતુકો કહાં પોહચ સકતીથી ! ઝમીનદારને ઝમીન દબાલી, કીરાયાદારને મકાનું પર અપના કબજા કરલીયા. અબ સુનો કેઈસ બેવા ઐરતકે પાસ ફકત એક—મકાન ખુલ્લે રેહુનેકા રેહુગયા. માલ-મીલકતકી તો યે મીટી વૈરાન હુઈ, જે હમને ઉપર બયાન કીયા.

અબુલ-મકારમ (મુલ્લાકે દાદા) કે પાસ માલ-મીલકત ઐર ઝમીનકે સીવા રૂપે રોકડેલી બહોત કુછ થે, યુ

નાચે ઉસ રૂબાકે બદોલત ઊસકી (મુલ્લાકે બાપકી) ઝૈર ઊસ
કે ભાં-કી ગુઝરાલ હોતીથી.

અબુલ—મહાસનકી મા પડહી લીખી ઝૈરતથી, ચુના
ચે અપને બેટેકો આપહી “ફીકહુ—હદીસ વ કુરઆન”
વગેરાકી તઅલીમ દેતી રહી ; જબ વો ખાસા કાંબી
લ, ઝૈર બલકે હાફીઝ હોગયા. બીસ-બરસકી ઈમર
મેં ઉસને અબદુલ-જબ્બારકી બેટી “સીરાનુન-નીસા”કે
સાથ ઊસકી શાદી કરદી, ચુનાચે અબદુલ-જબ્બારને બહોત
કુછ માલો—અસબાબ અપની બેટીકે જેહુઝમેં દીયાથા. હ
ગુઝ શાદીકો અલી ફકત છ મહીનેહી ગુઝરેથે કે અબુલ-મ
હાસનકી માં—કા (મુલ્લાકી દાદી) ઇનતકાલ (વફાત) હો ગયા!
માં-કે મરનેકા સખત સદમાથા, પરબીવી (મુલ્લાકી-મા) ખુશ
કીસમતીસે અચ્છી હાથ લગ ગઇથી, ઊસકી ખુશ-ઇબલા
કી ઝૈર હુનર મંદીસે અબુલ—મહાસન ! માં-કે મરનેકા
સખ ગમ ભુલ ગયા. સીરાનુન-નીસા (મુલ્લાકી-માં) કુરાન
શરીફ દેખકે પડહી હુદથી, ઝૈર ઝરૂરી મસઅલા-મસાઇલ
સેલી વાકીફ થી, ઇદમ-ઇનશામેં ઉસે અચ્છા દખલથા, ખા
વીંદકી તાબેદારી ઝૈર ફરમાં બરદારીકો અપના સખબ-તી

જરતકા જનતીથી; જયસાકે ઇસિ ઝમાનેકી નેક-ઐરતુંકા અલીતક યહી તરીકા હૈ. ગરઝ અબુલ-મહાસનં અપની ખીવીસે ઇતના ખુશ થા કે ઊસને ખારહા અપને દાસ્તુંસે યે ખાત કહી કે “ મૈં-ખીવીકે હાથું છુતેજ જન્નતમે હું.” એક રોઝ સીરાજુન-નીસાં અપને ખાવીંદસે કેહનેબલગી કે ખાલી ઘરમે ખેડે-ખેડે કયા કરતે હો ? ઇસિસે તો યે બેહતર હૈ કે તુમ એક સૌદાગોરીકી દુકાનહી કરલો ? “ નીચ્યત સાખીત હૈ તો મનઝલ આસાન હોજુએગી.”

ખીવીકી મેહનત ઐર ઊસકી નેક નીચ્યતીકી બરકતને ઊસકી દુકાનકો ચમકા દીયા. સીરાજુન-નીસા દુકાનકા હીસાખ-કીતાખ લીખતી પડહતી, ઐર અબુલ-મહાસન દુકાનદારી કયા કરતા. ચુકે યે ઐરત ! પડહી હુમ ઐર સમ જદાર થી, અકસર અચકાત અપને ખાવીંદકો દુકાનદારીકી ડિંચ-નીચસે આગાહ કરતી રેહતી થો. ગરઝ ઇનદોનુંમેં અ યસા ઇત્તશક. (મોહબ્બત) થા કે અગર હુમ યે કહે કે વો “ એકજન-દા કાલીખ થે ” તો બુજા હૈ; યા યે કહે કે વો દોનું આપસમેં “ દા-મગઝ એક પોસ્ત થે ” તો યે ખાત હમારી કુછ ઝડી ન હોગી. સાહેબો ! દખલો કે ખીવીકે ઇ

हम ह्यासील करनेसे दीनके सीया दुन्यामें कीतना दायदा पो
ह्यता है? आपने सुनाके सीराजुन—नीसाने अपने आपी
ह अयुल—महासनकी कयसी मदद की? इस जमानेमें ली
जहाँ कहीं पडली दुष्ट औरतें, अपने घरका रथ रभाओ
और अवलादकी तरबीयत नीहायंत पुश असलुभीके
थ करती हैं.

शादीके तीन साल अयद सीराजुन—नीसाके हम
ल रहा. कायेदा है के जय धनमानके पुदा यार—पैसे देता
है तो पुवाह—मपुवाह उसके दीलमें अवलादकी आरु
होजती है. सुनाये दानुं भीयां भीवीके “अव्याकी” अउ
अस तमन्ना थी. अयुल महासनने आपनी भीवीके आरा
भके लीये, और इस अयालसेली के अन्या पुणसुरत पैदा
हो ! दा-माभाये (नोकरयां) भीदमतके वास्ते सुहरर कर
दीं; आनेपीनेकी अछेत्त अबरदारी होनेलगी, ताकीदथी के
गलीअ-भोराक घरमें पकने न पाये. अयुल—महासनके
हर वक्त ये अयाल थी के भीवीके कीसी तरहकी तकलीफ
नहो, इसलीये हमेशा उसे (अपनी औरतके) “हाथुं-छाउ”
रभता. गरअके रज्जअकी तेरवीं तारीअ थी के “मुटला—सा

હેબ ” પૈદા હુએ. અમુલ-મહાસનને દો-નીફલ શુકરાનેકે અદાકીએ, ઐાર મૌલુદકે લીએ દરાઝીએ-ઊંમર, સાહેબે-ન સીબ, નેકઅખત હોનેકી દુઆ કી. કુકરા ખીલાએ. ગંએ, ઐાર બહોત કુછ ઐર-ઐરાત કી ગંઘ. મોહુલેકે ઇમામકે મંશ વસસે મુટલાકા-નામં “અમુલ-હસન” રખા ગયા.

મુટલા સાહેબકી સુરત ! ચંદે-આફતાબ !! ચંદે-માહ તાબથી !!! ઊમકે દો-સંબબ હેં. એકતો મુટલા સાહેબકે માં-આપ દોનું ખુબસુરત થે, દુસરા-સબબ થે હેં કે મુટલા સાહેબકે માં-આપને જહાંતક બનસકા હુકીમાના બરતાઓ રખા. અમુલ-હસનકે માં-આપ દોનું, ઊસે (મુલ્લાકો) અપની જાનસે ઝીયાદા અઝીઝ રખતેથે, ઐાર એક-ઐારત ઐાર એક મરદ ઊસકે ખીલાનેપર (સંભાલનેકો ખેલનેકો) નૌકરથા. ગરજ પાંચ બરસતક મુટલા સાહેબ ! ઇસી તરેહુ નાઝો—નઅમત મેં પલતે રહે. જબ પાંચ ભરકે છઠ્ઠાસાલ શુર હુવા, તો અમુલ-હસનકે આપને ઊસે (મુલ્લાકો) મોહુલેકે મકતબ મેં પહુનેકે વાસ્તે દાખીલ કયા. ઈશ મકતબકે ઉસતાદ ! અબદુર-રેહમાન નાંમી એક-ખુઝરગ સાઠ-બરસકી ઊમરકે આદમી થે, મોહુલેકે તમામ લડકે ઐાર લડકીયાં ઉનકે પાસ

હાલનેકે વાસ્તે આયા કરતી થીં. અબુલ-હસનની માં—કી
 લિમીચ્ચુ ઐારં દાનીશમંદી તો હમ ઊપર બયાન કરચુકે હૈં.
 અબ ઊસને (મુલ્લાકી માંને) અપને લડકેકો (મુલ્લાકો) ભી લા
 ચક ઐાર ફાયક બનાનેકી તદબીરકી. ચુનાચે હરરોંઝા અપને
 બેટસ દાનીશમંદી ઐાર બહાદુરીકી હીકાયતેં કયા કરતી,
 ઐાર ઉલુમકે—હાસીલ કરનેકા ઉસે શૌક દીલાતી રહી; ઐાર
 ઉસે ખેલભી ઇસ કીસમકે બતાતી કે જીસકે સાથ ઉસકી ત
 અલીમ (સીખના) ભી દુરસ્ત હોતી જતી. ગરબકે અબુલ-
 હસન હરરોંઝ વકત મુકરરરાહ પર મકતબ જાયા કરતા. મ
 કતબકે બચ્ચુકે સાથ ઉસકી (મુલ્લાકી) તબીઅત અચસી
 તગ ગઈથી કે જબ ખાનાખાને ઘર આતા તો, ઊસકી માં
 ઉસે બોહતેરા ઠેરાતી, પર વો ફૈરન ચલા જતા; ઐાર એક
 મોનીટભી કુજલ ન ઠેરતા. હંસી મઝાકે (મસખરી) દા શૌક!
 અબુલ હસનકો લડકપંનહીસે થા. ચુનાચે વો બચ્ચુકી જી
 ત્યાં છુપા દીયા કરતા! ઐાર જબ ચંદ-લડકે એકદૂરે હોકર
 મઠતે, તો વો (મુલ્લા) ચુપકેસે ઉનમેંસે કીસીકે ચાંટા (ટપલી)
 મારતા ઐાર આપ ઇસતરેહ સમટ સમાટાકર (દબકર, ચુપચાપ)
 મેઠતા કે ગોયા ઉસે ખબરભી નહીં. એક દીન મકતબકે સાર

બચ્ચે હમંશાકે મુવાફીક અપને અપને ઘર ખાનાખાનંગએ,
અબુલ હસન (મુલ્લા) જલદીસે અપને ઘરસે ખાનાખાકર
ચલાઆયા ; મકતબમે આકર દેખાતો ન ઊસતાદજી હૈં ન
શાગીરદ હૈં ! ઉસને ઝટ એક લડકે સીપારા ઊસકે જીઝ
દાનસે નીકાલ, ઉસતાદજી કીતાબમે છુપા દીયા. ઝાહરકી
નમાઝકે બચ્ચદ જબ બચ્ચુને અપને અપને સીપારા ની
કાલકર મહલના શુર કયા, તો. ઉસ લડકેકા સીપારા જી
ઝદાન (પાકીટ) મેં ન થા, બહોત દુંઢા ન પાયા ! તબ હારકર
ઉસ બચ્ચેને ઊસતાદજીસે કહાકે મેરા સીપારા કીસીને ચુરા
લીયા ? ઉસતાદજી બહોત ખફાહુએ, ઐર કહાકે ચે કયા
ના-મઅકુલ હરકત હૈં ? બચ્ચા હન સબકે બસતે (જીઝદાન
પાકીટ) દેખો ? જીસકે પાસસે નીકલઆએ, ઊસકા મુંહ કા
લા કયા જાએ. ચુનાચે સબ લડકે અપને અપને ઘરસે તબ્બે
કી—સીમાહી લે આએ, ઐર તેલ મીલાંકરં ઘોલલી. ખુબી
ચે હુઈ કે મુટલાં સાહેબ ! બચ્ચુકે બસતે દેખનેકે લીએ ખંડ
હુએ. જબ સારે જીઝદાન દેખ ચુકે, તોં મુટલા સાહેબને ઉ
સતાદજી કીતાબેં ટોલની શુર કીં, સીપારા તો ઉસમેં
રખાહી હુવાથા, ફૈરન નીકાલ લીયા ! ઐર હાથ ખાંધકર

ખડે હોગએ !! ઐયર કહાકે અખ ઈકરારકે મુતાબીક હુકમકી ઇજાઝત હોજંએ ? યે સીયાહી હાઝીર હૈ !!! યે સુનતેહી મક તખકેસારે અચ્ચે હંસીકે મારે લોટ ગએ. ઐર વો ખાત તો ગુઝર ગઝ, અખ મોહટલામે મુટલાકે મસખરે પનેકા અરયા હોને લગા ; યે ખાત સુનકર મુટલાકે માં-ખાપ બહોત બકા હુએ. મુટલાને નીહાયત અદબકે સાથ અરઝ કયાકે માંખ અગર કીસી કામકે કરનેકે લીએ હુકમ દે ! તો કયા મેં ઊસે ન કરે ? ગરઝ તીન બરસતકે ઊસી મકતબમે મુટલા સાહે બ ઇદમ સીખતે રહે. ખારા—સીપારા ઝખાનપર યાદ કીએ, ઐર ખત—પુરઝા (ચીકી પતરી) ઐર હીસાબ લીખને પડહ નેકી તાકત બહુમ પોહ્યાઈ; એક આવા સરફ—નહુકી કી તાબ, ઐર ઝરો મસાએલહી યાદ કરલીયે.

મુટલા ! ગઝબકા ઝહીન (યાદ દાંશતવાલા) થા ! ઐર કયું ન હો. “અલ-વલદા-સીરરલ-અખીહ” (જયસે માં ખાપ વયસે બઢે) ઊસકો માં કયસી ઝકી ઐર ફહીમ અખિત થી ! કાએ દા હૈ કે મા-અગરચે લાયક હોતો વો અપને અચ્ચેકી તઅ લીમ પેટહીમેસે શુર કરદેતી હૈ. ગા ! બ-ઝાહીર તઅલીમ (સીખાના) ઇસ કીસમકી નહો કે અચ્ચા પડહા પડહાયા,

દસ્તો—કલમ પૈદા હો ? મગર નહીં “ઈબ્તલાકી-તઅલીમ,
 એહની કુવત, ઇટમી માદાહ,” બેશક અપ્પી આથ સેંકરૂં આં
 તા હૈ ; ચુનાચે મુટલાકા એહન મસી તરેહ પેહલેહીસેં આરા
 એસ્તાથા. અંગર મુટલા ! દો-ચાર ખરસ ઐાર તઅલીમ
 પાતા, તો બહોત અચ્છા આલીમ-એમદલ હોજતા; મગર
 અફસોસ ! કે કીસમતને ચારી નકી. ઊસ વકત મુટલા નવ
 ખરસ ઐાર છ-મહીનેકા થા કે કિસકી રફીક માંને ઇસ દાર
 ફાનીસે કુચ કયા. (યાને વફાત ખર્ઈ) અબુલ—હસનકો અપને
 માકે મરનેકા બહોત રંજ થા, ઐાર યે સદમા હરવકત ઊસ
 કે દીલપર રેહતાથા. હઝરાત ! (અયપડહનેવાલો ઇસ કીતાબકે ?)
 યે ગૌરકા મુકામ હૈ કે ઇસ છોટીસે ઊમરમેં મા—જયસી શ
 ફીકકા સરસે ઉઠ જાના ગઝબ હૈ ? ગરઝ મુટલા ! હર વકત
 અપની માં—કો યાદ કરંકે ઝાર-ઝાર રોયા કરતા, ઐાર હર
 એકસે યે કેહતા કે બતાઓ “મેરી અએમ્મા-જાન કહાં ગઈ?”
 અફસોસ હૈ ! કે જો શખસ અયસે નાઝો—નઅમતમેં પંલા
 હોકે જીવને કહી રંજકાં નામ તફન સુંનાહો, ઊસપર એક
 હી વકત યે સદમા (મા-કે ગુજરનેકી મુસીબત) આપડે !!!

અબુલ—મહાસન (યાને મુલ્લાકા બાપ) કે સીરાજુન—

નીસા (ખુદશી જૈરતજા) કે મરનેકા ઇતના રંજ થા કે ઉસને
 'ખજીત' હુંદત. તક, દીલ દેકે કીસીસે ખાત તક નહીં કી.
 ફીલ-હકીકત અયસી ખુશ-કોસમત! જૈર તઅત્તીમ-યાશતા
 ખીચી! ઉસે દાખારા મીસની ખજીત દુશવારે થી. ધૂસિમે
 શક નહીં કે અખુલ-મહાસન ઊસકી બદાલત દુન્યામે મેહ
 શતકે મઝે ઊડાતાથા; સીરાજુન-નીસાહી ઉસકી તરફકીએ
 તોખરતકા સખખથી, ઊસકે મરતેહી બેપારકા ઢંગ ખીગડ
 ગયા. કયુકે અખુલ મહાસન! એક સીધા-સાધા (સોલા-લાલા)
 મુટનાથા, "ફીકહા વ હદોસકી" ચંદ કીતામે જે ઉસકા
 માં-ને પડહા દીધો, વહી ઉસકા જેહરે લીયાકતથા, રીયાઝી,
 જૈર ઇદિમે-સયાકસે વો ખીસકુલ બે ખખરથા. સચતો યે
 હે કે ઉસ વકત, જખકે સીરાજુન-નીસા ઝીંદાથી તો તોખરત
 કા કારોખાર ઉસીકે દમસે ચલ રહાથા, જૈર જે તો (અખુલ
 મહાસન) ખરાએ નામ માલીકે-દુકાન થા. અખુલ-મહાસન!
 ખજીત થોડે નફ્યા પર બેપાર કરતાથા, ધૂલ્લાંતકકે ટકકે
 રૂપેપર ઊસકી દુકાનઢારી ચલતોથી; ઇસી સખખસે શેહર
 કા હરએક અમીરો-ફકીર ઉસીકી દુકાનસે સોદા ખરીદતા.
 અફસાસ! સીરાજુન-નીસાકે મરતેહી અખુલ-મહાસન

की दुकानका जल्द खराबा हो गया. सीराबुन—नीसानी भर
ते वक्त अपने भावीदके ये नसीबतकी के “जीमरतके” मुआ
मलातमें कुछ न जोलना, और जीयादा नइया लेनेकी हर
गीज तमय्यां (हीरस) न करना ; अभीर-गरीब सभके साथ
नरमीसे पेश आना.” हुकीकतमें जिस भरहुमाने ये एक
“आम-नसीबत” (सभ लोगके वास्ते) अयसी की है के हर
एक ओपारीके अपने हीलमें भुल्युतीके साथ याद रखना
चाहीये.

अबुल—महासनतो अपने रझीक—जीवीके गमे-
जुदायमें भीसल भाही—ये आभ तउपता ! उसे इस कदर
अपनी जीवीके वझातका सदमाथा के उसे दुन्या और आभ
रतकी कुछ अजर न थी ; और हरएक नौकर और गुमाश
तुने लाग देणकर अबुल—महासनके मालपर गुण हाथ
साइ करना शुरू किया. मुट्ठा—अबुलखानके कुछ अजर
न थी के दुकानपर क्या आता है और क्या जाता है. नौकर
याकूने ये सांय लीयाथके हीसाब-किताब देनेवाले
तो अब भरगये, और अबुल—महासन तो एक मुट्ठा
आदमी है, उसे हीसाब-किताबका यद्वान अयाल नहीं.

ચુનારે ચંદ નૌકર ઐર ગુમાશતે તો જો કુછ હાથ લગા લેકર નૌકરીએ, અથ રૂકત દો-નીમક હલાલ નૌકર રેહગએ. અફમોસ ઇસખાતકા હૈ કે ઊસ વકત અબુલ—હસન (મુદલા દોપીયાઝા) કીસી ઇતની ઊમર ન થી કે વો બાપડી દુકાનકો સંભાલ લેતા? ઐર હંકોકત યે હૈ કે અબુલ-હસનકે યે દીન ખેલને ઐર ખાનેકે થે કે જીસમેં ઊસપર યે સદમે-અઝીમ પડા. બાપ ! હરચંદ ઊસે ખેહલાતા, પીયાર કરતા, પર ઉસકે દીલસે એકદમભો માં-કા ખયાલ જુદા ન હોતા; મગર યેભી રૂકત ચંદરોઝ પીયારથા. અબુલ-મહાસનકી ઊમર ઉસ વકત ચૌતોસ સાલકી થી, ઐર ઉસકે બીવીકે વફાતકે અભી છ મહીનેભી નહી ગુઝરેથે કે ઊસને ઐર નીકાહ કર લીયા; ઇસ ખયાલસે કે દુસરી બીવીભી સારાજીન નીસા હી જયસી આએગી? મગર યે ન મઅલુમ થા કે જન્નતકે મઝે બહોત દીતતક ઉઠાએ, અથ ઝરા દોઝખકીભી લોઝઝત ચખની પડેગી. ઈસ નઇ—બીવીકા નામ “ખસીમાં” (ઝગઝહ) થા કે જીસકે ખાવીંદકે સાથ મોહબબત વ શફકત ઊસકા નામહી ખતાતા હૈ? હંકોકતમેં યે ઐરત અબુલ—મહાસ નકી જોર ન થી, બલકે ઊસકા ખાવીંદ કહીએ તો બખ હૈ!

બહીલ, બદખુ, બદ-મોઝાજ, ગુસ્સા બાતબાત પર આતા
 થા. બેચારે અબુલ-મહાસનને ઊસકે સાથેથી વહી જરતા
 આ રખા, જો પેહલી બીવીકે સાથે થા. વો જીસે મોખ સમ
 જે હુઆથા, મંગર વો લોહાથી. ઊસકે મોડને (સીધા કરનેકો)
 કે લીએ નરમ ઊંગલીયાં દરકાર ન થો બલકે એક મઝબુ
 ત હુથયારકી ઝરત થી. ગરઝ યે થી કે ઊસ આરત (નવી
 બીબી ખસીમા) કે હાથું અબુલ-મહાસન ! નીહાયત આજીઝ
 આગયાથા.

કાએદાકી બાત હૈ કે સોત (સૌકન) સોતકી અવલા
 દસે જલતી હૈ, ઐર વો બડી નેક-આરતે હૈં જો અપની સો
 તકી અવલાદકો અપની અવલાદ સમજતી હૈં ; લૈકીન યે
 બાત બહોત કમ દેખનેમે આઈ હૈ. અબ સુનો ? કે બી-ખસી
 માને મુદલા સાહેબકોલી તરેહ-તરેહકી અઝીયતે દેની શુર
 કી. બાદ બાતપર ઊનહેં મારતો, ઊસકે ખાતેપર નીલ ધુટ
 તી ; કપડાસીના ઐર નેહલાના તો દર કીનાર, કલી સીધે
 મુંહ બાતલો નહોં કરતી. અબુલ-હંસનકો યે બાતે દેખ
 કર ઉસકા ગમ દમ બદમ ઐર તાઝા હોતા, ઐર ઝારેઝાર
 રોતા. પર યહાં કીસે ખીયાલ હોતા ? આપકો હરદમ ઊસ

કી તરફસે ખયાલ રેહતાયા, કલી કલી ઊસ ઐયારતકે
ફીકાહુ વ હદીસકે મસઅલે સમજાકર કેહતાકે દેખ ! અબુલ
હસનં યતીમ હૈ ? તુજે ઇસપર રહમ કરના ચાહીએ.

રૂબાઈ

યતીમ અઝ બે ગીરયદકે નાંઝશ ખુરદ,
વગર ખશમ ગીરદકે ખારશ ખુરદ ;
ઇલ્લા તા ન ગીરીદકે અરશ-અઝીમ,
બ લરઝદ હમી ચું બે ગીરયદ યતીમ.

માઅની

યતીમકે રોનેપર લાંડ ઊસકા ઉઠા, વર ન ઊસકે ગુસ્સે
હોનેસે ખરસાત જાતી રેહતી હૈ ; અગર નહીં તો ન પકડે કે
અરશે-અઝીમ ! લરઝતા હૈ તમામ જખ રોતા હૈ યતીમ.

મગર વો (નંખી) અપને નામકી “ખસીમ” થી !
ભલા ઇન ખાતુમેં કખ આતીથી ? વો વો કલમખદ સલવા
તેં (ગાલીયાં) સુનાતીથી કે “નઉઝ—ખીલ્લાહ.” (અલ્લાહકી
ચનાહ !) જખ કલી અબુલ—મહાસનં ઉસે કુછ સમજાતા,
તો વો કેહતીકે “તુ અપને લડકેકો અપને ખીસેમેં દાલકર
રખ ? તુ તો ચે ચાહતા હૈ કે બહોતસા ખા ખાકર રાંડકા

सांड जने, आये दीन भीमार होता रहे. धंस मुझे लोठे
मसंडेको धतना आनेको कीस घरसे आयेगा? आये ये घर
सीरी कीससे होगी के धसे रोज नेहलाये, आर कपडे अदल
वाये? अगर गेटंकी अयसीही आहत है तो कोध लौंडी अ
रीस लाके वो हर वकत इसके सोगमें बैठे रहे? "हारा भी
टल्ले" मुजसे ये नहीं होगा."

अय्यल-हसन तो अंद्युके साथ जेल-कुठमें अपना दान
पुरा कर देता, मगर अय्यल-महासनकी जनपर युरी जनी
थी. कध वकत इसने ये आहा के धंस आरतको तटलाक देदे!
पर वो तो इसके गले अदली चुकीथी! वो उसे छोडना आ
हताथा, मगर वो उसे कय छडानेवालीथी !!!

अगर अय्यल-महासन कली इसके सामने धंस कीस
मका अंकर करता तो लुआर कोसने (पीटना) सुनता, ज्युत्यां
आता; अइसोस है के अय्यल-महासन! रोज अ रोज मुक
लीस होता जाताथा. अक वो दीन था के लायुं इयाका का
रोपार होताथा, कहां अय ये लासत रोगंध के सारे दीन दु
कानपर अठा मययां हीलाता, कोध आतली नहीं पुछता !!
सीराजुन-नीसाके गभने उसे सुआकर तीनका कर दीयाथा.

ઈંધર ખજાના-ખરખાદી, ઐર બી-ખસીમાદી ખાતુંને ઊસકે
 દીલકો જૂલાકરું કેડેએલા કર દીયાથા; હુનકું કીસી (ખરાગી)
 સુરત નીકલ આઈથી. કપડે ફટે હૈં તો ફટે, મૈલે હૈં તો મૈલે!!
 ઊસે કુંજ ખયાલ નથા. ગરજ દો-ખરસં ઇસી-તરેહ મુસી
 ખતમે પીટ-પાટકર ગુંઝારે, અપને અવ્યેકી તરફ (મુલ્લા
 સાહેબ) દેખતાંથા ! ઐર ઊસકી યતીમીપર ચોટલુ અંસુ
 ખહાતાથા.

ઇસ વકત મુલ્લાકી ઈમર શુમાર ખારા-ખરસકી
 હોગી, ઐર વો ખસીમાકે હાથું (સોતેલી માકે સખખ) ખહોત
 તકલફ મેં થા. હુમ ઉપર ખયાન કરચુકે હૈં કે મુલ્લા ! અક
 લમંદ લડકા થા, ઐર ઊંસપર સીરાજીન-નીસા (મુલ્લાકી
 સગી માં) કી તઅલીમને હુશયાર કરકે ઐરલી ઊંસે ચમકા
 દીયાથા. અગરચે કુંજ દીનું ઊસકી સગી-માં ઐર ઝીંદા
 રેહતી, તો મુલ્લા ! એક બડા “અટલામતુદ-દહર” (અમાનેકા
 ચાલાડ) હોં જતા. પંર કયા કરે ? કે લાખા હુવ તકફીરકા થું
 હીથા, કે વો ઇન મુસીખતુમે રેહકર ઈંધર ઊંધરકીં ખાતુંમે
 અપને અકલકો ખરચ કરે. ચુનાચે ઊસનેલી (મુલ્લાને) અખ
 છ મેં યે ઠાન લીયા કે છસ તરેહ “ખસીમા” સે મુજે સતાતી

હૈ, મૈંભી ઊસકા નાકમેં હમ કરું.

ચુનાચે એક રોઝ મુદત્તા સાહેબને લાગઃ દેખકર ખંતી માકે ઊમદા—ઊમદા કપડે જો ઉસને કહીં આને જીનેકે વાસ્તે રખાઝાડે, દાતુસે કહીં કહીંસે કતર દાલે ! કીસીં જો ડેકા કરતા, તો કીસીકા પાંચખમાં, અરઝ તમામ જોડુંકા સંત્યાનાસ કરદીયા ! ઐર ઇસ કાખીલ ન રખેકે ખસીમા ઉન મેંસે કીસીં જોડેકાલી પેહન સંકે.

એક દાન ખસીમાકે ભાઈકી શાદીથો, ઇસલીએ ઉસે અપને બાપકે ઘર ઊસ શાદીમેં શરીક દોના ઝર્રીથા. ખુશી ખુશી, નહા ઘોકર કપડે જોડેલનેકે સ્ત્રીએ ઘડડી નીકાલો, અમ જો જોડા નીકાલતી હૈ વહીં કંતરા હુવા હૈ ! “તુજે અ ટલાહકી માર ! અલીકી ફીટકાર !! ઇલાહી ? ચુહુ (ઉદર) તુમ હેં ખુદા ગારત કરદે દેખોતો સહી મેરે કપડુંકા ઇન બદ ન સીખુને કયા હાલ કરદીયા !!! કોઈ જોજ ઇસ કાખીલ ન રખા ! જીસે મૈં અમ ઇસ વકત પેહનકરે જાઉં ? ” ઊસને (ખસીમાને) હર કીસીં જોડેકા કરતા, કીસીકાં પાએજામા મીલા કર પેહનના ચાહા, લાખ કોશીશકી પર એક જોડા દુસરે જોડેસે મેલ (ખરાબર આના) ન ખાતાથા. બહોત ચીખી, ચી

દલાઈ, અપને તઈ પીટપીટ લીયા “દેખો ! યે મીટગએ
સંદુકમેં, જીસં તરેહ જા હુસે !! ” મુટલા સાહેબલી એક
કોનેમેં એડે હુએ ખસીમાકા, યે સખ ચીખના, ચીટલાના મુન
રહેથે આર ખુશ હો રહેથે ; આર સખસે ઝીયાંદાં યું ખુશ
હુએ કે ઉનકા દાઓ ચંપા ગયાં. ગરઝ જંયસે તયસે ચીટડે
લગાકર, કપડે પેહન અપને બાપકે ઘર જા પોહચી ; આર
મુટલા સાહેબલી ફરઝંદાના ડ્રીસકે સાથ ગએ. યહાંતો ખ
સોમા ણીલકુલ આઝાદથી (ખુદ મુખતાર) આર રહાસહા જે
કુછ અબુલ-મહાસનકા (અપને ખાંવીંદકા) વહાં (ઘરપર) ખયાલ
(૩૨) થા, યહાં (બાપકે ઘર) વોલી નહીં રહા ; અખ ઉસને
મુટલા સાહેબકો ખુબ દીલ ખોલકર સતાયા.

મુટલા ! અગરચે પેહલેસે અકલમંદ આર હોશયાર થા,
પર યહાં અપની સોતેલી—માંકે ઘર આનેસે જો, ઝીટલત
આર ખુવારી ઉસને ફેઠાઈ, ઉસકે સખખ દુન્યાકી ઇઝઝત
આર ઝાટલતકા ખયાલ ઉસકે દીલમેં અચ્છી તરેહ પેદા હો
ગયાં ; આર ફીર ખસીંમાંકી બાતેં ઉસે નાગવાર (ખુશ) શુ
ઝરને લગીં. ચુનાચે વો બગેર ઇજઝતકે અપને બાપકે પાસ
ચલાઆયા, આર ખસીંમાંકે સતાનેકે લીએ તદબીરેં સોંચ

તા રહ્યા. આખર ઊસને અયસી એક તદખીર કીકે, જીસસે
ખસીમાકે તન બદનમેં આગ લગ ગઇ. શેહરમેં એક દીવાના
ઐરત-શાહુમીના ! નામ પડી ફીરતીથી, એકદીન અંબુલ
મહાસન ઉસે રોટી ખાતાનેકે લીએ બહાનેસે ઊસે અપને
ઘર લે આયાથા, ઐર ઉંસમેં મસલેહત (હીકમત) યે થી કે
ખસીમા યે બાત સુનકર શાયદ રાંસ્તેપર આજાએ ? પર
યહાંતો “રોગને-ખાદામ” બુશકે મી નમુદકા” (તેલ ખાદામકા
સુકા ઝાહીરહુવા) અસલ મતલબ ઝાહીરમેં આયા !

ચાર દીનકે બઅદ મુટલા સાહેબ ! રોતે હુએ ખસીમા
કે પાસ ગએ, ખસીમા ઊસે રોતાં હુવા દેખકર ભાગનેકા
સખબ પુછના લુલ ગઇ ઐર પુછીકે “તું કયું રોતા હૈ ? ઊસ
વકત મુટલાનેં કહાકે હા રોઝસે અખખાજન ! એક ઐરતકો
ઘરમેં લે આએ હૈ, ઐર કેહતે હૈ કે વો કીસી શરીફ આદ
મીકી બેટી હૈ, ઐર હર વકત ઉંસકી મુબસુરતીકી તઅરીફ
લોગુમેં કયા કરતે હૈ. અકસર અવકાત તો ઉંસકે પાસહી
બેઠે રેહતે હૈ, ઐર બહાત જીલ-મુલકે ઊંસસે બોલતે ચાલ
તે હૈ ; મગર બ — ખુદા અખખાજન ! તુમહારે સામને તો
વો એક ચુડેલ ! મઅલુમ હોતી હૈ.

દે દીનતક વો મેરે સાથ નરમીસે પેશઆઈ, આજ ઉ
સને. તુમહારાં હાલ મુજસે પુછના શુર કયા. પેહલે તો મૈ
ચુપકાએઠારહા, જબ ઊસને બહોત પુછા તો મૈને બહોતસી
તઅરીફ તુમહારી કરની શુર કી, તુમહારી તઅરીફ સુતતેહી
વો મુજસે બીગડ ગઈ. થોડી દેરકે બઅદ જબ મૈને ઉસસે
ખાના માંગા તો ઉસને મુજે ન દીયા, ઐાર કહાકે જા, તું
ઊસી અપની ખુબસુરત મા—કે પાસ, છસકી તું ઈતની ત
અરીફ કરતા હૈ ?

યે કેહકર ડુટડુટકર રોને લગા. બેવકુફ—ખસીમા ! ઇસ
ખાતકે ભેદકે તો ન સમજી, ઉસ ઐારત ઐાર અબુલ-મહા
સનકે હુઝારહા ગાલયાં દેને લગી, ઐાર અબુલ—હસનકે
સાથ ફોરન અપને આપકે ઘરસે ઊઠ બડી હુઈ, ઐાર કહા
“હાં મૈ તો અલી ઊસ માલઝાદીકો જાકર દેખુંગી ? કે વો
કીસકી બચ્ચી હૈ, જો ઊસને મેરે ઘરમેં કદમ રખા ? ” યહાં
આકર દેખતી હૈ તો સચમુચ એક મોટીસી—ઐારત પલંગ
પર બડી હૈ ! દેખતેહી આગ બગોલા હોગઈ, એક
કહી ! ન દો !! ઉતાર જીતી, તડાતડ મારની શુર કરદીં કે
“તુને મેરે ઘરમેં કદમ કયું રખા ? ” વો ઐારતલી (દીવાની)

બડી મોટી ઝૈર તાકત વરથી, જખ ઊસને જીત્યુંકી મોઝાર
(માર) પડતી દેખી ! ફૈરન કુકની લે આ મૈજીલ હુધ્. ઝૈર
ખસીમાકી ગત (મારના) બનાને લગી. અખતો ખસીમાકો
પુરાયકીન હોઝાયા કે યે ઝૈરત અંદર અખુલ—મહાસનકી
નીકાહી હે, ઝૈર ઈસી સંખમસે ધરમે અપના કબજા બોઠા
ના મોહતી હે, ઝૈર મારકુટકર નીકાલ દેના ચાહતી હે. અ
ખતો ઝૈરઝૈરસે ચીટલાના પીટના !! શુર કરદીયા. ઈધર
શહમીનાલી (દીવાની ઝૈરત) ચીખને પીટને લગી, દોનું પીટ-
કુટકર ખુનમ-ખુન હોગઇ. મોહટલેમેં છુમધામ મચ
ગઇ, મરદ-ઝૈરત-અચે, અખુલ-મહાસનકે પાસ પોહ
ચને શુર હુએ ઝૈર કહાકે મીયાં ! છુમહારે ધરમે આજ
અજખ કોહરાંમ (મારકુટ) પડ રહા હે ! ઝરા જાકર ખખર
તો લો ? યે બીચારા મુનસેહી ઊઠ ખડાહુવા, ઝૈર લાગા-
લાગ ધરકે દરવાઝેપર આન પોહંચા; દેખાતો દરવાઝા બંદ
હે. અખ યહાં અખુલ—મહાસન આવાજુપર આવાંઝે દે
રહા હે કેઈ નહીં મુનતમ, રોને પીટનેકી બેરાખર આવાઝ
ચલી આતી હે. આખર મોહટલેમેં કીસીકે મકાનપરસે દીવા
ર ફાંદકર અંદર મકાનમેં પોહંચા, દેખાતો ખસીમા ઝૈર

શહમીના ધથમ-ધથા (એક દુસરેકો લપટી હુઠ) હો રહી હૈ. ખ
સીમાને જુલ્હી અબુલ-મહાસનકો દેખા ! શાહમીનાકો છોડ
કર 'ઊંસે ચીમટ ગધ, ઐર દાડહી પકડકર લટક ગધ'કે
“મુઝે ! તુને ખુદા ગારત કરે !! તુને મેરી બૂડી બેઘઝઝતી
કરાધ !!! ” ઐર લુખા તાર કહ. જુલ્હાં ઉસ બેચરિકેલી
રસીદ (લગાઈ) કી. શહમીના—દીવાનીને જખ દેખાતે વો
લી અબુલ—મહાસનહીકો જલપટ ગધ. ગરઝ દોનુને માર
મારકર “મોલાના—સાહેબકા” ભરકસ (કચુંખર) નીકાલા.
અખ અબુલ—મહાસનને દો-બલાઉંસે અપના પીછા છુટા,
“લાહોલ” પડહતા હુવાબ્યાહીર નીકલ આયા, ઐર મસ
જુદમેં જાકર મુંહ હાથ ધોયા. કપડે સારે ચીંદી—ખાંદી હો
ગએથે, દુકાનસે કપડે ઐર મંગાકર બદલે ઐર ફીરવહાંસે
વો અપના ઘરબાર ઐર બીવી-બચ્ચુકો છોડકર કીસી તરફ
નીકલ ગયા; નહીં મઅંલુમકે વો કહાં ચલા ગયા.

શહમીના હોં ખુદા ખુદા કરકે ઘરસે નીકલી, ઐર ખ
સીમા કરીબુલ-મરઝ હોગધથી. અબુલ-હસને (મુલ્લા-દોપી
યાઝા) પેહલે તો ખુશ હો રહાથા, જખ ઊસને બાર્ષકો પીટાતે
દેખાતો બહોત રંજુદા ઐર પીશેમાન હુવા, ઐર રોતા રહા.

હરચંદ હુડાનેકી કોશીશલી કી, મગર ફીરલી અચ્ચાહીથી,
 દો—ચાર લાતેં-સુકી ખાકર અલગ હો ગયા, અંબં ખસીઆ
 તો બેઢમ હોકર પડ રહી, ઐર અખુલ-હસન અપને આપ
 કો કુંઢતા ફીરં. જરએકસે પુછતાથા કે મેરે આપકો તો કી
 સીને કહીં દેખાતો નહીં ? જહાં જહાં ઊંસકે આને બનેકે ઠી
 કાનેયે સબ જગેહ હો આયા પર કહીં ઊસકા પતા ન લગા,
 ઐર મમુસ હોકર રોતાહુવાં ઘર આયા. ખસીમાને ચારદીન
 તકતો અખુલ—મહાસનકા રસ્તા દેખા, ફીર સબ ઘરકા અ
 સબાખ, કપડા—લત્તા સમેટકર આપકે ઘર ચલી આઈ.
 યતીમ ! અખુલ—હસન !!! એકંતોં પેહલેહીસે તંગ હો રહા
 થા, અબ આપકો ન દેખકર ઐરલીં પીરેશાન હોગયા. ફા
 કેપે ફાકે ગુઝરને લગે, કીસીને ઊસકો ખાતલી ન પુછી; ઈધર
 ખસીમાકોલો ઊસકા ખીલાના ખીલાના ખાર (કંટકે જયસા)
 ગુઝરને જાગા. આખરકાર બેચારા અખુલ-હસન ! એક
 કાફલેકે સ્થથ જે મકકા-મોઅઝઝમા મેં હજંકે વાસ્તે જાતાથા
 હોલીયા, ઐર યે ખયાલં કરતા જાતાથાકે શાયદ મેરા આપ
 વહાં મીલજાએ ! યહાં આકર (મકકેમે) ઊસને બહોતહી
 કુંઢા, મગર ઊસકા કહીં પતા ન મીલા. જબ યે યહાંસેલી

॥ उम्मीद होगया तो क्षीर हरयेक काइलेमें अपने आपके
 होता हीरतों ज्ञानपीनेके वास्ते जिसके पास कुछली न था,
 और कुछ धरसे लेकर आयाथा. हां ! धतना तो अइर था,
 उस काइलेके साथ ये जुताथा, काइलेवाले अइया सभजकर
 उसे भीला पीलितेथे. अथ धसे पैलले काइलेसे (जसके
 साथ मक्केमें आयाथा) अलग हुये दो दीन होगयेथे, और दोही
 रोअसे इकेसे था, और कसरत लुभके सभज जिसकी टांगुं
 में अथ चलनेका हमली नहीं रहताथा ; पीयास जुदा सता
 रहतीथी. हाय-अइसोस !! क्या अमाना है !!! एक वो
 दीन था के अथुल—हसन (मुदला साहेब) की भीहमतके वास्ते
 दो-दो नौकर मुकररथे, और सभं हाथुं—छाजिं उसे रभतेथे ;
 या अथ एक ये दीन है के उसे दो-दीन हुये के दानातक
 उसके मुंहमें नहीं गया, जिसे लोभ भांगनेली तो नहीं
 आतीथी ? और न उसका ज्ञानताथा. सब है के जो त
 भांम उभर अयसी नाओ-नअमतमें पलाहो ? वो धस
 मुसीबत !! और लुभं—पीयासकी तंकलीइके क्या जाने ?

अथ अथुल—हसन ! गीरता पडता धरिन्धुके अइ
 काइलेमें पाहुंया, उसके काइले-सालारका नाम अकबर—

અલી થા. યે શખસ શાહ—ધરાનકી ફ્રાજમે “જરનેલ” થા,
જયસે વહાંકી ઝખાનમે (સરશપ) કેહતે હૈં. જરનેલં અઝકર
નીહાયત ખુશ મીઝાજ ઐર સાહેબે—લીયાકત આદમી થા.
અહલે કાફલને અબુલ—હસનકે હૈરાન—પીરશાન ! ફીરતા
દખકર ઊસે જરનેલ—અંકબર—અલીકિપાસ લેગએ. અક
બર અલીને અબુલ—હસનસે અરબો ઝખાનમે દરયાકત
કયાકે તુમ કયા હુઠતે ફીરતે હો ? ઊસને જવાબ દીયા કે અય
સરદાર—કાફલા ! મેં અપને બાપકો હુઠતા હું. અકબર—અ
લીને પુછાકે તુમહારા કયા નામ હૈ ? ઐર તુમહારે બાપકા
કયા નામ હૈ ? ઊસને કહા કે મેરાં નામ તો અબુલ હસન !
ઐર મેરે બાપકા નામ અબુલ મહાસન હૈ. ગરઝ જરનેલને
ઊસકે હાલ પર તરસ ખાકર ઊસે ખાના ખીલાયા, ઐર
અપને નૌફરકો હુકમ દે દીયા કે ઇસ બચ્ચેકો બહાત આ
રામ ઐર ઇઝઝતસે અપને સાથ રખો ? અબુલ હસન !
અબ કાફલાકે સાથ રેહતા, ઐર હરએક શખસ ઊસસે પી
યારો મોહબ્બતસે ગુફતેગુ કરતા ; અંગરચે કીસી કીસમકી
તકલીફ ઊસે ન હોને પાતી પર ઊસકે દીલસે કોઇ ધડી બા
પકી યાદ ન જાતી, ઐર અકસર અવકાત ખુબ રોતા. બાપ

के न भीलनेके रंजने मां—के गरनेका जपमली लुरा कर
 दीयन कुछ कंधं वकृत जाना न जाता, और मुंह बांधकर
 धुंध रोमा करता ! लीयकी अंध जाती !! अहले काइलासी उ
 सकी ये हलित देअकर आणु दीक्ष (रते) होते और उसको
 (मुखाको) अहोला कुछ तसटली व तंशइकी करते रहते ; काइ
 ला सासारसे लेकर अदना—अदना तक उसकी आतरसीरी
 क्या करता.

अंदरोअके अअद अण ये धरान पोहंय गया, वहां न
 कर उसके गमे—अलममें कुछ कभी डोगध और अण मुशो
 पुररम रहने लगा ; पर जय कली उसे अपने आपका
 अयाल आता तो अहोत अइसोस करता. इस वकत धरान
 में “शाह-तेहमास्य सीइवी” की सलतनत थी ; और धनही
 दीनुमें “नसीइदीन-हुमायुन” शीरआन—अइगानसे शी
 कस्त (डार) आकर हींदुस्तानसे अपने अंद नीमक हलालुके
 साथ धरानमें अंदा आया था. करनेल—अणशुटलाआन
 ले हुमायुनके साथ आया था, जनेल—अकअर अलीसे
 उसका अहोत दास्ताना था ; और धनदानुमें इस दरजका
 दास्ताना था के दानु जाना साथ अेकर आया करते थे,

ઐયાર સૈરો—તમારોમેલી સાથીસાથ રેહતેથે. બખશુટલાહ
ખાનકો અબુલહસનકી (મુલ્લાકી) આદત વ હુકીકલુ. ઐયાર.
ઉસકી તરઝે-ગુફતગુ બહોત પસંદ આધ. જખ હુમીયુન
વહાંસે ખાસ-હુઝાર સવાર લેકર હીંદુસ્તાનકો ત્રાપસ આયા
તો. કરનેલને (બખશુલખાન) જરનેલસે (અકબરઅલી) અબુલ
હસનકો (મુલ્લા સાહેબકો) અપને દાર્તકી નીશાનીકે તૌરપર
માંગલીયા.

હુમાયુનને ધરાનસે પીછે આતે વકત કાબુલપર ઘેરા
દાલા, ઐયાર બહોત મુદદત તક દોનું હરીપુકા મુકાબલા
હોતા રહ્યા; ઐયાર ઈસ લડાઇમેં કરમલ બખશુટલાખાન મારા
ગયા. અબુલ હસનકો અપને આંક (સેઠ) કે મરનેકા અઝં
હદ રંજ હુવાં, મગર મુટલા ! ચુકે પેહલેલીસે અચસી મુસી
બતુંકા આદી (આદતવખ્તા) હોગયા થા, વહાંલી સખર કયા.
ચુકે લશુકરકે અદના ઐયાર આજ્ઞા લોગ ! ક્ષખ ઊસે જાનતે
થે અપને સાથ ઊસેલી હીંદુસ્તાન લોગમ, ઐયાર “માજન
વારા” કે લડાઇકે બચ્ક, જખકે મુસલમાનુંકી હુકમત હીંદુ
સ્તાનમેં મઝબુત હોગઈ તો અબુલ હસનને દેહલીમેં રેહ
ના શુર કયા. ઈસ વકત ઊસકી ઉમર શુમાર “પંદરા-

સોલા” બરસકી હોગી કે ઉસને ઝમાનેકી નધરંગયાં !
 ઐર ઉલ્લટ-પાલટ દેખકર દુન્યાસે મુંહ મોડકે શમસુલ-ઉમ
 રા મહુ મંદખાન લોદીકી મસજીદમે ગોશા—નીશીની (અલગ
 પના) ઇખતીયારકી ; ઐર યો અકસર અવકાત. “અવરાદ
 ઐર વઝાયકમે” મશાયુલ રેહતા અહલે મોહલ્લા, અરબ
 ઐર ખાનદાની હોનેકે સખખ, ઊસકી ઇઝતો—તૌકીર
 કયા કરતેથે કે જીસ તરેહ આજકલ કીસી બડે “અકસર”કી
 તઅઝીમો—તૌકીર કરતે હે. એકતો-યે સખખ થા કે અહલે
 ઇસલામકી અમલદારી થી, દુસરી-મુલ્લા ખાસા સાહેબે-લી
 યાકત આદમી થા ; ઇસકે સીવા યો (મુલ્લા) અરબકા રેહને
 વાલા હોનેકે સખખસે કાબીલે તઅઝીમ થા. ચંદહી રોઝમે
 યો દેહલીમે મશહુર હો ગયા, ઐર ખાસો—આંમમે ખાસી
 ઇઝત ! ઐર હરજા પર રસાઈ પૈદા કરલી.

અબુલ-હસનકા “મુદત્તા-દો પીયા
 ઝા” નામ મશહુર હોનેકા સંભળ.

એક દીન મુદત્તા સંહિયા! કીસી અમીરકે યહાં દબ્બવત
 મેં ગયે, ઊસ અમીરને ઉનકી બહોત-તઅઝીમો તકરોમ
 કી, ઐર હર કીસમકે ખાન ઉંનકે વાસ્તે પકવાયે. ગરઝ
 જબકે દસતર—ખુવાન બીછાંયા ગયા તો ઊસ પર તરહા-તર
 હાકે ખાને ચુને ગયે; જયસાકે હમ અલી ઉપર લીખ
 આંચે હેં. મુદત્તા સાહેબકો એક કીસમકા પુલાઓ બહોત
 ભાયા. પાસહી એક ઐર શાજસં ઝેઠે હુએથે, પુછાકે “ઇં ત
 આમ ચે કી સંમ અસ્ત ?” (ચે ખાના કૌનસી જાતકા હૈ) ઉનહોંને
 જવાબ દીયા “અઝકીજમ આશ અસ્ત” (ચાંવલકે કીસમસે હૈ)
 આપને, દરવાજત કયા કે “ઇં રાંચીમી ચોંદ” (ઇસકો કયા કહતે
 હેં) જવાબ દીયા કે “દો-પીયાઝા” મુદત્તા સાહેબ! બહોત
 ખુશ હુએ, ઐર કહા મુબહાનદત્તાહ નકયાંહી ઉમદાખાના
 હૈ! જબ તકકે “દો-પીયાઝા-પુલાઓ” દસતર ખુવાન
 (સુકરેપર) પર ન હોગા, મેં કીસીકી દબ્બવત કુખુલ ન કરંગા !!

ચુનાચે ઊનહોંને (મુલ્લાને) અથસાહી કયા. જખ કભી કોઈ ઉનકી કમવંતક બુલાવા લેકર આતા, તો પેહલે ઉસસે ચે પુછ લેતે કે “દો-પીયાઝા-પુલાઝો” ભી પકાયા હૈ ! યા નહીં ? ખુશ-મઝાક (મસખર) ઐર ઝરાફત-પંસંદ (હસમુખ) લોગુને મુટલાઝ નામિ ઉસ વંકતસે “દો-પીયાઝા” રખ દીયા ઐર ખાસો—આમમેં ઇસી નામસે મશહુર હોગયે.

મુટલાકી ખુશ ઇલહાનીસે કુરઆન-શરીફ પૂઠહનેને, હરએક અમીરો-ગરીબકો અપના દીવાના કર રખાથા. ચુનાચે શેહરકે બડેબડે ઊમરા ! ઉસકો બુલાયા કરતે. ખુસુસ ન “અબુલ ફઝલ ઐર ફૈઝી” (અકબરકે દરબારમેં બડે શાએર થે) કો તો ઉસસે એક તરહકી મોહબ્બત હો ગઈથી ; યહાંતક કે મે દોનું (અબુલ ફઝલ ઐર ફૈઝી) કભી ખુદભી ઉસકે પાસ મસજીદમેં આયા કરતે. ઐર જખ દહલીસે બાહીર જાતે તો હમેશા ઉસસે (મુલ્લાસે) ખતેફ-કીતાબત રખતે.

ફૈઝીને એકદીન મોકા પાકર મુટલાંકી ખુશ-ઇલહાની ઐર ઉસકી શરાફત, ઐર તેઝફહમીકા હાલ અકબર બાદ શાહકે હુઝુરમેં ખયાન કયા. ચુકે ઇસ બાદશાહકી તખીયત રંગારંગકા નમુનાથી, ઐર ઉસકે દરબારમેં કયા હીંદુ ! કયા

મુસલમાન ! હરકીસમકે સાહેબ-કમાલ લોગ ઈઝઝત પાતે થે. ફૈરન હુકમ હુવા કે તલબ કયા જાવે ? ઉસી વકતે ફૈઝીને લાયક—દો આદમી ભેજકર દેહલીસે ખુલવાં લીયાં, ઝૌર દીન—ઇલાહીકે ઇઆદત ખાનાકા કામ ઊસકે સીપુરદ કર દીયા. અવલ—અફવલ મુટલાને ઈસ ખીદમતકો નાપસંદ કર્યે, ફૈર જબકે અખુલ-ફઝલ ઝૌર ફૈઝીને ઉસે અકબરકી તદ્દાખીરે-મુલકી સમજા-કીતિ વો ખામોશ હો રહા. ઝૌર અબ મુટલા ! અયસે કદરદાની આદશાહકે પાસ પોહ ચ ગયા કે જો ઉસકે કમાલકો સમજતાં થા, ઊસકી પુરી કદરદાની કર તાથા. ચુકે મુટલાકો પેહલેહીસે મસખરા પનેકી, ઝૌર ખુશ તબઈકી આદત હોગઈથી, ઝૈમ્મર સ્થહી ઉસકે ચાલાક—અક લકા ઝૌર હોશયારહી અયસાથા કે ઉસકી હરએક ખાત મતલબસે ભરી હુઈ, મસખરેપનેકી ઝૌર જોહરે—લીયાક તસે આંરાએસ્તા થી. યે ખાતે તો, અસલ તવારીખુસે અચ્છી તરેહસે મઅલુમ હો સકતી હૈ કે અકબરકા ઇરાદા હીંદુઓકે મુસલમાનકે સાથ શીરો-શકરકી તરેહ મીલાકે રખનાથા. ચુનાચે તો અપને ઇરાદેમે ફતેહ મંદ હુવા, ઝૌર અપને વકતમે અયસી આદશાહી કરગયા ! કે આજતક

કીસી બાદશાહકો નસીબ ન હુધ.

અંકુબરકે નોકરમેં એક બનયા “બીરબલ—નામ” બ
હોત મશહુર આદમી થા. યે રાજસ (બીરબર) હુમશા બાદ
શાહકો “બહાન-મતીકે તમાશે, ઝોર લાંબુંકી નહી” સુના
કર ખુશ કયા કરતાથા. ચુકે હોસયાર પૈયાર મ ખરા આદ
મીથા ! ઇસલાએ બાદશાહકે મીઝાજમેં ઉસને કુછ દાંબલ
પા લીયા ૧. મુદત્તા ! બીરબલની બડી મટ્ટી-પલીક કયા
કરતાથા, ચુકે તહુઝીબકે સાથ (આદાબ મજલીસકા ખયાલ રખકર)
મીલાકે હંસી કરતાથા ; બચ્ચલ વકત બાદશાહકોલી ન
ભુલતાથા.

કુછ દીન હુએ કે જામે-મસજીદકે નીચેસે એક કીતાબ
હાથોં-હાથ મેરે હાથ લગ ગઈ, યે કીતાબ કશમીરી કાગઝ
પર નીહાયત ખુશખત ઝબાન ફારસીમેં લીખી હુઈથી. ઉસ
કા નામ “અરઝંગ-લતાયક” હૈ, ઝોર તીનસોસે શ્રીયાદા,
ઉસ કીતાબમેં લતીફે હોંગે. જીસ કદર કીતાબ મઝકુરકો
(અરઝંગ—લતાયક) કીકુને ખાયા હૈ, ઊસસે બડેદર ઊસે
(કીતાબકો) ફાયદામંદ ઝોર મુફીદલી બના દીયા હૈ.

૧૩—રજબ સને ૧૧૮૯ હીજરીમેં “શેખ-વહીદુદીન

પાનીપતીને” ઇસ કીતાબકો લીખકર પુરી કયા. આર સનો
 તારીખકે સાથહી “મોઅલ્લક” (ઇસ કીતાબજો મંઆફરનેલા)
 યે બાત અપને કલામકી—સીદાકતકે લીએ લીખતાં હૈ કે
 કીતાબ મઝકુરમે કીસી તરેહસે શીયાદતી ઇબારત, યા દુસરે
 અલ્લાહકો અપની તરફસે નહીં મોલાંયા. જુસકદર સહીહ
 સહીહ મુદલા, દોપીયાઝા ! આર બીરબલકે લતાયફ ઊસે
 મોલ સફે, કુછભી કમો—ઝીયાદા કરનેકે બગેર ઇસ કીતા
 બમે લીખ દીએ હૈ.

અયસા મઅલુમ હોતા હૈ કે યે કીતાબ કીસી શૈક્ષીન
 ઝરાફત—પસંદ અીરને લીખવાંઈથી; ઇસલીએ મેનેબી
 થાડે “લતીફ” દીલકો ખુશ કર્મકે લીએ ઊસી કીતાબસે
 (અરઝગ-લતાયફ) નકલ કરકે લીખ દીએ હૈ, તાકે પડહનેવાલે
 ઇસ કીતાબકે ખુશ હોવે.

તમામ શુદ્ધ—સરે ગુઝશત,

યાને

તવારીખ—મુદલા દોપીયાઝા.

મુલ્લાકા-મસખરાપના !

લતીફા.

૧

એક દીન અકબર બાદશાહના દરબારમાં સેફરીંગ દ્વારકર મેહલમાં તશરીફ લીએ જાતે, મુલ્લા દા-પીયાઝાલી ખી દમતમે મૌબુદ થે. ચુકે ગરમીદા વકત હોગયા થા, કસલી એ બાદશાહને અપના ચોદા (જુખા) ઉતારકર મુલ્લાકે કંધેપર દાલદીયા. શાહઝાદાલી સાથ થા, ઊસનેલી બાપકે દેખા-દેખી ! અપના જુખા ઉતાર મુલ્લા સાહેબકે કંધેપર દાલદીયા. ઉસ વકત બાદશાહને ફરમાયા કે મુલ્લા ! અખતો તુમપર “એક-ગધેહુકા બોજ હોગયા ?” જવાબ દીયા કે જહાંપનાહ ! “એક ગધેહુકા નહીં ! બલકે દા-ગધેહુકા.” ફકત.

લતીફા.

૨

દરબારમાં મુલ્લા સાહેબ ! બહોત ઊમદા પધડી બાંધ કર જાયા કરતેથે. એકદીન બાદશાહકે સામને અપની પધડી

કી તઅરીફ કર ગહેથે કે બીરબલને કહા, કે હઝરત ! યે પઘડી બીલકુલ નીકમ્મી બંધલી હુધ હૈ ? મૈં કીસ ઇસસે ! બીમદા-
 દસતાર બાંધકે આઊંગા. ગરઝ હુસરે દીન બીરબલ ઇકરાર
 કે મુબારક, મુબ આઅનેમે દખલ પઘડી બાંધ ! દરબારમે
 પાલયે. બાદશાહને બીરબલકી પઘડી ઇમકર મુટલાસે કહા
 કે મુટલા ! “યે પઘડી ! તુમહારી પઘડીસે અઅછી બંધી હૈ ?”
 મુટલા : સાહેબને ફૈરન જ્યાંબં દીયા કે ખુદાવંદ ! ઇસને
 (બીરબલને) અપની જોડસે બંધવાઈ હૈ ? બાદશાહને કહાકે
 લાલા ઇસ બાતકી સનદ કયા ? મુટલા સાહેબને ઝટ અપની
 પઘડી ઉતારલી, ઐર કહાકે બીરબલબી ઉતારે, અબ હુમ
 દાનુ સાથ પઘડી બાંધે ! મુટલાને ફૈરન વચસીહી (જયસે પેહલે
 બાંધ આઅથે) પંઘડી બાંધલી, મગર બીરબલસે ન બાંધી ગમ્.
 તબ બાદશાહને મુસકરકર યે ફરમાયા કે બીરબલ ! મઅ
 હુમ હુવ કે જો કામ તુમસે નહીં હોસકતં, અપની બીવી
 સે કરાતે હોગે ? બીરબલ બહોત શરમીંદા હુવા.

લતીફા.

૩

એક દીન મુદલા સાહેબ ! કીસી ફીકરમેં જરકથે ઝોર
 ઝમીનકી તરફ દેખતો હું એ ચલે આ રહ્યે. બીરબલ ! બાદ
 શાહકે હુઝુરમેં મૌજુદ થા ; ઉસને મુદલા સાહેબકો શરમીંદા
 કરના ચાહ્યા. પુછને લગાકે મુંદકાં સાહેબ ! ઝમીનમેં કયા
 દેખતે હો ? કહ્યા લાલા સાહેબ ! બહોત દીનુસે મેરે વાલીદ
 બતે રહે હૈ, ઉનહું દેખતા હું. બીરબલને કહ્યાકે અગર મૈ
 આપકો બતાવું તો કયાં દોગે ? કહ્યાકે “સારા આપકો”
 (ચાને મેરે આપકો તુજહે દીયો)

લતીફા.

૪

અકબર બાદશાહકે ખીદમતગારમેં એક નાકા ધરાની
 થા. યે લડકા ! બડાહી જુલબલા (જોજારા) થા હવાકી તરેહ
 ઊડતા ફીરતાથા ; અલી વહાં ! અલી વહાં. એકદીન
 મુદલા સાહેબને ઉસે નસીહતકે તૌરપર કહ્યાકે “બાબા !

ઇશ્કો આરા વલકુન ? વ ઇલ્લા ઝહમત મીકશી.” (બટ ! ઇસ
મસતીકો મોકુફ કર ? નહીં તો મુસીબત બઠાયગા.) લકિમ બેગમ દીયાકે
“આગા ! એ કુનમ ? કે ગીલ-મરા હુમચુની સીરશતઅંદ ”
(સાહેબ ! ક્યા કર મે ? કે તબીઅત મેરી ઇસીતરેહકી જની હૈ) મુલ્લા
સાહેબ ! જલગએ એરે બક્ર હોરે જવાબ દીયા કે “ગીલ
તુનેક સીરશતઅંદ ? વલે લકક કમ ખુરદ અસ્ત” (મીઠી
તેરી અઝબી બની હૈ, મગર અઝકી બીડાં ખાતી હૈ.)

લતીફ.

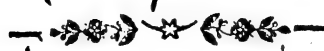
મ.

એકદીમ બાદશાહને બીરબલસે પુછા કે વો કૌનસા કામ
હૈ કે બીકીકરે બદી હાંસીલ હો ? ” બીરબલને જવાબ દીયા
કે જહાં પનાહ ! ઇસકામકો મુલ્લા-દોપીયાઝા ! ખુબ જાન
તા હૈ. બાદશાહને ફૈરન દો-ચોખદાર મુલ્લા સાહેબકે બુ
લાનેકે વાસ્તે ભેજ દીયો. મુલ્લા સાહેબ આંચે તો બાદશા
હને ઊમસે દરયાશતબકયા. ઊનહોને જવાબ દીયા કે ખુદા
વંદ ! બુખકે સખબ મુજસે ખાત નહીં કી જાતી. બાદશાહને
ફૈરન દારોગે-આવરચીકો હુકમ દીયા કે મુલ્લાકે વાસ્તે ખાના

લાઓ ? મુદલા સાહેબ ખાનાખાને બાહર જાને લગે ! બાદ
શાહને હુકમ દીધું કે નહીં હમારે સામને બેઠકર ખાઓ ?
આખરકર જબ મુદલા ! ખાના ખાયુકે તો ફીર બાદશાહને
પુછી, મુદલા સાહેબને કહાકે હુકુરકો બતાવો દીસા ? બાદ
શાહને ફરમાયા હમને સમજાવે જબબ દીયા કે હુકુરને
મુજકો નીહાયત ઉમદાખોના ખીલવાયા ! ભુખકી આપૂત
જનકાહસે બચાયા !! ધસરો બંજહર ચૌર કયા નેકી હોવા
કતી હૈ ? મગર ચુકે હુકુરને ચૌપને સામને ખીલવાયા, તો
બંદાસે શરમકે સખબ કુછ ખાયા ન ગયા. ચૌર જસકદરકે
મૈને ખાયા વો ખાના નહીં ખાયા ? બલકે “ભુખ્તે-જગર”
ખાયા. પસ ઈસીપર હુકુર સમજ લે કે હુકુરકે નઝદીક નેકી
ચૌર મેરે નઝદીક બઢીહુક ! બાદશાહ બહોત ખુશહુએ.

લતીફ.

૬

એકદીન એક પીંદતજીને કહાકે (અકબરકો) હુકુર ! સુબો
સુબોહકો દો-કવે એક જગેહ બેઠે હુએ દેખના બડા નેક
શીગુન હૈ. ખીરબલ ! પાસ બેઠા હુવાથા, યે સુનતેહી કેહને

લગા કે હુઝર ! બેશક પીંદતલ—મહારાજ બહોત દુરસ્ત
 કેહતે હૈં. બાદશાહને ફરમાયાકે બીરબલ ! ~~ફરમાયું~~ સુમા
 હુકે વકત “દા-કવે” એક જગેહ દેખોતો હમેં ઝરર બીર
 દેના. ~~ધર્મકાં~~ કહી એક દીન દે—કવે એક જગેહ એક
 હુએ, બીરબલ દોડતલ હુએ બાદશાહ પાહ્યા. દેખોતો
 બાદશાહ ! ઉસ વકત સોએથે. ગરઝ કે બાદશાહકો જગાયા,
 સરદીકે દીનથે ઐર ઊસ વકત બાદશાહ આરામ-ખાસમેં થે,
 બીરબલકો જગાના બહોત નાગવાર ગુઝરા. આનકર દેખા
 તો વહાં એકહી કવાથા ! બાદશાહને બીરબરકો ગુસ્સેમેં
 આકર દા-તીન થોંસે લગાદીએ. મુદલા સાહેબકો ઈસ ખાત
 કી ખબર લગી, ઊસી દીન બાદશાહકી ખીદમતમેં એક ઠાક
 રને “દોલા” નઝર કયા. મુદલા સાહેબને ઊઠકર ઐર
 હાથ બાંધકર અરઝ ક્યાકે જહાંપનાહ ! અગર હુઝરલી
 “દા-કવે” દેખતે તો ચેદોલા ! મીલંત, ઐર છનહોંને
 દા-કવે દેખે બીનકાં હાલતો હુઝરકો મએલુમ હૈં ? બીરબલ
 અપને દીલેમેં બહોત સૂરમીંદા હુવા.

લતીફ.

૭

એક દિન બાદશાહને બીરબલસે પૂછ્યો બીરબલ !
 ચારેતે નાકમે "નુશ્ત" કહ્યું પેહનતી હૈ ? બીરબલને જવા
 બ દીયા કે જહાં પનાહ. નથસે ચેહરાકી ખુબસુરતી ઠાકહ
 ખતી હૈ ઇસલીએ ચારેતે ઇસે પેહનતી હૈ. મુદલા સાહિબ
 હી વહીં મૌજુદ થે કહાકે ખુદવાદ ! નથનીસે ચેહરેકી ઝીન
 ત મનઝુર નહીં હૈ, બલકે જસતરેહ હલકા બગોશ (કાનમે
 બાલી) હોના ગુલામીકી નીશાની હૈ, ઇસી તરેહ હલકા—દર
 બીની (નાકમે નથ) ઇતાએત વ બંદગી (તાબેદારી) કી અલા
 મેત હૈ. બાદશાહ ! બેહોતે ખુશ હુએ કે થે હકીકતમે
 સચ હૈ.

લતીફ :

ચારેતે બયાન મુદલા-દોપીયાઝાકી
 રીઝતકા.

હમ ઉપર બયાન કરચુકે હૈ કે મુદલા સાહેબકે એક

બર-બાદશાહ ! બહોત અઝીઝ રખતાથા; ન ફક્ત મેહકલ
 છેલી મુદલા ! શરીક રેહતેથે, બલકે લડાઈકે ફત્તુર મીઠા
 કસર ઉતરે (મુદલાકો-અકબર) સાથે રખતાથા. એ દીકરા
 ઝીકરે કે અહમદ બારકી લડાઈને બાદશાહ ! ખુદ રોગેહ
 સાલ રહે. ફાજશાહી અહમદ બારકો ઘેરે હુઈ પડીથી,
 એ તમામ દીનકે ગોલાબારો નેર તેગં પીને ફતેહકી
 ઉમ્મીદ બાંધે દીથી. રાતકે વક્ત તમામ ઊમરા-ચુઝરા !
 ખોમેશાહીમે જમઆ હાકર દીન બારકે લડાઈકી તબરીફ કર
 રહે થે. એકને કહા ઉમ્મીદ હૈ કે “કીલઆ” કલ ફતહા હોખ
 એગા; દુસરેને કહા કલ કેસે ! હુઝરકે-ઈકબાલસે ગોયા આજ
 હી કીલઆ ફતહા હુવા રખા હ, ત્રીસરેને કહાકે ઈસ અદના
 ઔરતકી કયા હકીકત હૈ કે હુઝરકે મુલામુંકાલી મુકાબલ
 કર સકે ? ઉસ વક્તમં “ચાંદ-ખીબા” ઊસ ઇલાકાકી
 (અહમદનગરકી) હાકમથી. યે ઔરત ! બડી સમજદાર, વ
 અકીલ, ચોર બહાદુરથી. મુદલા સાહેબ બોલે કે યે હુઝરહી
 કી બુલં-ઈકબાલી ઔર ઊલુલ-અઝમી હૈ કે ઈસ ઔર
 તકા મુકાબલ કરને અગ્યે ! વર ન હુઝરત ! ઈસ ઔરતકા
 મુકાબલ તમામ જહૂકી બાદશાહ નહીં હો સકતા ?
 બાદશાહ મુદલાકે ઈસ “લતીફે” (તાઅન) કે સમજ ગયે,
 ઔર બે લોકકે જગો-જહલકી ઔર બાદશાહકી શુબઅત,

મરદાનગીકી તખરીફ કર રહેથે શરમીંદા હુએ. બાદ શાહ શીકસ્ત દી બાઝમને ખયાલ કયાકે અગર યે કીલઆ ફતહી યા : તો ઔરતકો શીકસ્ત દી ! ઔરતકો શીકસ્ત દેના શુભાસતમે ખાખીલ નહીં આર, અગર તો દુન્યામે રસવાઇ હુએ તાપુરકી તાફ-અખરી કર આગ રાહુકી (પાયખત) તરફ રોના હુએ.

મુદલાકે વફાતકા હાલ.

મુદલાકો સફરો-જંગીકી તકલીફ ઔર આખો-હવા કે બદલનેસે ખુબાર આનેલા, ઔર દીન-બદીન ઝીયાદા હુએતા ગયા. જખતકકે મુદલામે કીમી કદર તાકત રહી, બાદશાહકે પાસ આતા રહા ; જખ ખીમારીકે ઝારને ઊંસકો ખીલકુલ કમ તાકત ઔર મુઝાકે કાંટા કરદીયા પાલાચાર વો બાદશાહકે પાસમી ન આ સકતાથા. ચનાચે બાદશાહ ઊંસકી ખીમાર પરસીકે વાસ્તે હરરોડે આદમીએ કરતે. યે સખ કુછ થા, મુકે સફરકા મોકા પા ઇસલીએ ઉસકા ઇલાજ અચ્છી તરહા ન હોસકા, ઔર મરઝ બડહતા ગયા ; ઔર આખરકાર મરઝ ઇતના બડહાકે વો લાઇલાજ હોગયા.

મુટલા ! બુખારકી શીદદત આર બેસાશીકી આલમમે
અકસર અવકાત ચીટલાતા, ઐાર આ
કરતા, ઐાર ઝારો—નઝાર રોતા. ધ
હીર હે તા હે એ જામારીમે ઝિસ.
નહીં હુઈ. કાયદા હે કે મુસીબતે પક ... અપ ઝરર યાદ
આયા કરતે હે. હાય-અફસોસ !! દુન્યા ! અજબ બે વફા
કી જગલ હે !!! એક ઝમાનાથા ક વહી મુટલા ! બે ધસ
વકત બુખારકી હાલતમે પીયાઝા પડા હે, ઐાર કોઇ દો-ધુંટ
પાનીકી નહીં પીલાતા ! વો કીમ નાઝો નઅમતસે પલા હુવા
હે ? ઐાર કયસે બડે અમીર ધીરાનેક ઝાદા (કરજંદ) હે ?

તંદરસ્તીકે વકત લોગ ! હંસકે ધશારાકે સાથ દરયા
બહાનેકો મોબુદ થે ; હાય ! યે કયા નાઝુક મુકામ હે કે
અબ ઇસી હલકમે કોઇ દો—કતરે પાનીકેલી નહીં ટપકા
તા ? દુન્યાકી બેવફાઇ ! ફકત આજહીસે નહીં. બલકે હમે
શાસે ઇસ્વી બે વફાઇ યુ ડી ચલી આતી હે. ગરજ ઇસે હાલ
તમેલી મુટલા લશકરકે સાથ કુચ ... યા, સુખપાલ (પાલ
ખી-દોલી) મેં તો પડાથા, પર દુઃખ ઊસકા દમ બદમ ઝીયાદા
હોતા જતાથા ; ઐાર આખરકાર ૧૫ રમઝાન, સને ૧૦૬૦

સાજીમાં (૬૦) સાજી-ખરસકી ઝીમરકે બચ્ચદ, ઇસ દારફા
નીસે મુકલમ-ખાકસાને ગયા”

ય. તો ઝીમરતકો મુદ સાથ તમામ દરખારીયુ ઊસ
કે જનાઝ. માખીલ નહીં, ગલમે જનાઝકી ખાખ
પડહી ગઇ, ઝીમર-ખરસકે સામને “કસમે-હંડયામે”
દશન કરાકર રોતે હુએ ઝીમર અફસોસ ! કરતે હુએ,
વાપસ (અપને મુલકમે) નેતે ઝીમર. કીસી મસખરેતે કહાકે
વાહ ! ભઈ !! “દો—પીયાઝા ! મરકરલી હંડયામે રહા ! ! !”

શિખર

મનઝલે ઝીમર ફહા હુ યે સરાએ ફાની !

રાતકી રાત હેઝમે ? હેઝરનેવાલે.

તમામ શુભ.

*** ૩) ***
મુકલમ-ખાકસાને
કાઝી ઇસ-મુદ-કાઝી મોહુમદ માવા,
પારખદરી.
***

